

**40—LECIE PRACY NAUKOWEJ
DOC. DRA HABIL. MACIEJA SŁAWOMIRA CZARNOWSKIEGO**

W bieżącym roku mija 40 lat pracy naukowej doc. dra habil. Macieja S. Czarnowskiego. Z tej okazji należy przypomnieć przebytą trudną drogę pracy twórczej Jubilata. Dokumentuje ją pokaźny dorobek naukowy w dziedzinie ekologii roślin, a więc dyscyplinie, której odrębność naukowa i znaczenie krzepły wraz z naukowymi osiągnięciami Czarnowskiego. Kolejne, oryginalne prace docenta Czarnowskiego ukazujące się w latach powojennych zawierają wiele rozważań natury metodologicznej, a ich polemiczne akcenty odzwierciedlają twórczy niepokój Autora.

Czarnowski urodził się 5 lutego 1910 roku w Warszawie. W roku 1928 ukończył gimnazjum typu matematyczno-przyrodniczego w Tarnopolu. W latach 1929—1935 odbywa studia wyższe na Wydziale Leśnym Politechniki Lwowskiej. Już w czasie studiów dokumentuje swą dociekliwość naukową publikując pierwszą rozprawę *O daglezi polskiego pochodzenia* (1933). Choć po studiach podejmuje pracę w pań-

stwowej służbie Ochrony Lasów (w Tarnobrzegu, woj. rzeszowskie) z dala od akademickiego ośrodka, w wolnych chwilach prowadzi studia, których celem jest wzmożenie produkcji leśnej, a których wyniki publikuje w następnej rozprawie *Obliczanie trzebieży w drzewostanach sosnowych* (1936). Według dzisiejszych kryteriów metodologii nauk ekologicznych rozprawę tę możemy zaszeregować do dziedziny ekologii populacyjnej roślin, lub też sensu largo, zgodnie z P. Greig-Smithem (1964) do ekologii ilościowej. Rozprawa ta jest punktem wyjścia głównego nurtu przyszłych badań młodego ekologa, których przedmiotem będzie ekologia lasu, a metodyką ich ciągle doskonalony aparat matematyczny. Cele naukowe jakie wyznacza sobie wówczas docent Czarnowski zamykają się tak dobitnie dopiero w Międzynarodowym Programie Badań Biologicznych ogłoszonym przez ONZ w roku 1964. Tym celom pozostał wierny do dziś, o czym sam pisał następująco:

W całej mojej działalności kierowałem się przeświadczeniem, że przed ekologią stoi odpowiedzialne zadanie stworzenia takich koncepcji i teorii, które by tłumaczyły i opisywały językiem matematycznym procesy przyrostu masy roślinnej tak aby z praktyczną dokładnością można było przewidywać wysokość produkcji w każdym istniejącym, lub projektowanym układzie warunków ekologicznych.

Podczas okupacji docent Czarnowski początkowo pracuje w Nadleśnictwie w Tarnobrzegu, aresztowany ucieka z rąk Gestapo, następnie ukrywa się w Leżajsku, gdzie pracuje jako fizyczny robotnik w tartaku aż do wyzwolenia. W 1945 roku podejmuje pracę jako adiunkt w Katedrze Hodowli Lasu na Wydziale Leśnym Uniwersytetu Poznańskiego pod kierunkiem prof. dr K. Sucheckiego. W rok później uzyskuje stopień doktora nauk leśnych na podstawie rozprawy *Kwadrat wysokości drzew jako wskaźnik ich normalnej więzby w drzewostanie*. W latach 1946—1948 pracuje w Państwowej Agencji Drzewnej. Jesienią 1948 roku powraca do bezpośredniej pracy naukowej, do Instytutu Badawczego Leśnictwa w Krakowie. Tu pracuje na stanowisku adiunkta pod kierunkiem prof. dra E. Chodzickiego. W 1951 r. Uniwersytet Jagielloński powołuje Go na kierownika Katedry Ogólnej Hodowli Lasu w stopniu zastępcy profesora. W roku akad. 1951/52 sprawuje funkcję prodziekana, a w 1952/53 piastuje godność dziekana Wydziału Leśnego Uniwersytetu Jagiellońskiego. W tym czasie ogłasza swoją teorię *Dynamiki wewnętrznej zbiorowisk drzewiastych* (1952), która znalazła się w centrum uwagi polskich leśników (specjalne Sympozjum), wokół której toczyły się żarliwe polemiki, a która przyczyniła autorowi tyleż strapięń na rodzinnym gruncie, co w latach późniejszych uznania i chwały poza granicami kraju.

Wraz z likwidacją Wydziału Leśnego w Krakowie, docent Czarnowski traci z trudem przez się zbudowany warsztat pracy naukowej, przerywa szeroko zaplanowane doświadczenia. W roku 1954 przechodzi do pracy w Oddziale Instytutu Badawczego Leśnictwa w Krakowie.

Zainteresowani Amerykanie oryginalnymi koncepcjami naukowymi docenta Czarnowskiego zapraszają Go na Luizjański Uniwersytet Stanowy w Baton Rouge, La. (USA). W lutym 1959 roku wyjeżdża do Ameryki na dwa lata, gdzie na Uni-

wersytecie w Baton Rouge otrzymuje tytuł assistant professor i kształci studencką młodzież. Tu publikuje dwa poważne dzieła (książki w języku angielskim): *Dynamics of even-aged forest stands* (1961) i *Productive capacity of locality as a function of soil and climate with particular reference to forest land*, (1964). Obie książki przyniosły docentowi Czarnowskiemu uznanie, a pierwsza z nich zyskała wysoką ocenę wybitnego znawcy przedmiotu profesora Mayera z Yale University (*Journal of Forestry*, 1961).

Po powrocie z Ameryki, w latach 1962—1968 doc. Czarnowski pracuje w Zakładzie Przestrzennego Zagospodarowania Kraju Instytutu Geografii PAN, stąd w tematyce badawczej Jego pojawia się szereg zagadnień ekologiczno-geograficznych. W roku 1966 Wydział Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Warszawskiego w trybie przewodu habilitacyjnego nadaje mu naukowy stopień docenta w zakresie ekologii roślin. Podstawą przewodu jest wspomniana już książka *Productive capacity of locality...* (1964). Od 1968 roku pracuje jako docent etatowy w Zakładzie Ekologii i Geografii Roślin Instytutu Botaniki i Biochemii Uniwersytetu im. B. Bieruta we Wrocławiu. Po ostatniej reorganizacji Instytutu, od 1972 roku kieruje Terenową Stacją Ekologiczną w Karpaczu Uniwersytetu Wrocławskiego, która powstała dzięki inicjatywie i trudom docenta Czarnowskiego. Dzięki powołaniu Stacji Ekologicznej w Karpaczu, docent Czarnowski mógł przystąpić do realizacji swych ambitnych planów badawczych, koncentrujących się nad produktywnością ekosystemów leśnych Karkonoszy. W tym zakresie współpracuje z Dyrekcją Karkonoskiego Parku Narodowego oraz z Powiatowym Komitetem Ochrony Naturalnego Środowiska Kotliny Jeleniogórskiej w Jeleniej Górze.

We Wrocławiu żarliwie podejmuje pracę pedagogiczną, skupia wokół siebie młodzież. Tu już wykształcił 19 magistrów i 2 doktorów. Jest aktywny społecznie, od 1948 roku jest członkiem PZPR, od 1962 roku członkiem Rady Naukowej Polskiego Towarzystwa Biometrycznego, a od 1971 przewodniczącym tegoż Towarzystwa. W roku 1970 na wniosek Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu minister leśnictwa i przemysłu drzewnego mianuje Go na okres 1970—1974 przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody we Wrocławiu.

Dorobek naukowy docenta Czarnowskiego obejmuje 70 publikacji, w tym w dużej przewadze są rozprawy oryginalne. Wyrazem naukowego uznania jest powołanie docenta Czarnowskiego na członka korespondenta Międzynarodowej Unii Leśnych Instytutów Badawczych (IUFRO) jesienią 1961 r. na wniosek profesora de Philippis z Florencji. W 1964 r. Unia ta powołuje docenta Czarnowskiego na stanowisko przewodniczącego Sekcji Ekologicznej Oceny Zdolności Produkcyjnej Siedlisk Leśnych, przy czym powierzono Mu powołanie do życia tej Sekcji i wszczęcie akcji w skali światowej. Wzorowe wykonanie zadań w związku z akcją Międzynarodowego Programu Biologicznego (IBP) znajduje uznanie na forum międzynarodowym.

Szczególną satysfakcją dla uczonego jest wprowadzenie jego teorii do praktyki. W 1966 roku New Zealand Forest Products Limited wprowadza *Teorię dynamiki wewnętrznej drzewostanów* docenta Czarnowskiego do praktyki gospodarczej. Uczeń ekolodzy z Nowej Zelandii i z Australii podejmują bezpośrednią współpracę nauko-

wą z docentem Czarnowskim, czego wyrazem są już dwie oryginalne prace opublikowane w „Ekologii Polskiej” w 1971 roku.

Obchodzony jubileusz twórczej pracy docenta Czarnowskiego w szczupłym gronie wrocławskich ekologów jest wyrazem życzeń dalszej owocnej pracy naukowej Uczonemu, godnemu kontynuatorowi oryginalnej myśli polskiej ekologii roślin, którą przed laty tak znamienne rozpoczyna Dezydery Szymkiewicz.

JAN SAROSIEK

Bibliografia ważniejszych prac doc. dra habil. Macieja Czarnowskiego

1933. *O daglezi polskiego pochodzenia*. Życie Techniczne 8—9: 25—26.
1936. *Obliczanie trzebieży w drzewostanach sosnowych i zagadnienie czynników z tem związanych*. Sylwan ser. A, 1: 3—15.
1947. *Wstęp do hodowli lasu (podręcznik)*. Księgarnia Akademicka, Poznań, stron 145.
Kwadrat wysokości drzew jako wskaźnik ich normalnej więzby w drzewostanie. Roczniki Nauk Rol. i Leśnych, T. XLIX: 245—266.
1949. *Teoria dynamiki rozwojowej zespołów drzewiastych*. Sylwan s: 3—23.
1950. *Olsza szara i jej zastosowanie w hodowli lasu*. Las Polski, nr 5: 9—13, nr 6: 11—15.
Badanie mrozoodporności drzew na podstawie zimowej zdolności transpiracyjnej. Postępy Wiedzy Rolniczej 4 (8): 147—150.
Kilka słów o niektórych zależnościach funkcyjnych u naszych drzew. Sylwan 4: 51—68.
1951. *Przyczynki do znajomości zimowej zdolności transpiracyjnej niektórych topoli*. Sylwan 3—4: 338—343.
Studia nad przepuszczalnością świetlną pulapu leśnego. Kosmos 66: 318—346.
Przyrost wysokości sosny pospolitej. Kosmos 66: 283—317.
1952. *Teoria dynamiki wewnętrznej zbiorowisk drzewiastych*. PWRiL Warszawa, stron 125.
W sprawie związku między liczbą kształtu a wzorem na objętość liści. Sylwan 2: 187—189.
Zastosowanie pasów przeciwwietrznych w Polsce. Postępy Wiedzy Rolniczej 6: 32—42.
1955. *Wodowskazowa metoda badania transpiracji drzew*. Kosmos 1: 137—140.
Czy melioracyjne metody nawadniania i osuszania są pozbawione podstaw naukowych? Kosmos ser. A, 4 (15): 583—588.
1956. *Ekologia lasu a matematyka*. Kosmos ser. A, 4 (19): 446—457.
O właściwe miejsce dla systemów klasyfikacyjnych. Kosmos ser. A, 5 (20): 563—570.
1957. *O możliwości odwrócenia procesu stepowienia w Wielkopolsce przy pomocy pasów przeciwwietrznych*. Zeszyty Problemowe Postępów Nauk Rolniczych 7: 79—83.
1958. (współautor J. Słomka) *Kilka uwag o przenikaniu światła przez pulap leśny*. Materiały Symp. Leśników uprawiających ekologię ścisłą lasu ... Nakładem Woj. Oddz. Stow. Naukowo-Techn. Inż. i Techn. Leśnictwa i Drzewnictwa w Krakowie: 36—43.
Teoria dynamiki wewnętrznej drzewostanu a potrzeby praktyki. Materiały Symp. Leśników uprawiających ekologię ścisłą lasu ... — jak wyżej, s: 45—63.
1959. (Współautor J. Słomka) *Some remarks on the percolation of light through forest canopy*. Ecology 40, no 2: 312—315.
1960. (Współautor P. Burns) *Yield table for fully-stocked loblolly pine stands in Louisiana*. LSU Forestry Notes 38, pp 4 (USA).
1961. *Dynamics of even-aged forest stands*. Louisiana State University Press, Baton Rouge, La (USA), pp. 145.
The water-gauge method of tree transpiration measurement. PWN Warszawa, stron 5.
The productive capacity of a site. Centralny Inst. Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej, Warszawa, stron 16.
On the percolation of light through forest canopy. Ekologia Polska Ser. B: 7 (3): 219—226.

1962. *Geografia zasobów leśnych świata*. Przegląd Geograficzny 34 (1): 187—196.
Próba oceny zróżnicowania przestrzennego przyrostu masy drzewnej i jej korelacji z rozmiarem użytkowania na obszarze Polski Przegląd Geograficzny 34 (2): 297—307.
Bezwładność transpiracyjna — nowe zjawisko ekologiczne. Ekologia Polska Ser. B 8 (2): 136—142.
The problem of the productive capacity of forest land as a function of soil and climate. A proposal of developing of research work on world-wide scale. Proceedings of the VII IUFRO — Congress in Vienna in 1961. Part I, Vol. 1: 21—26.
1964. *Perspective on the quantitative interpretation of geographical zonality of vegetation — cover*. Przegląd Geograficzny 34 (1): 55—76.
Związek między parowaniem terenowym a rozmieszczeniem przestrzennym typów szaty roślinnej. Przegląd Geograficzny 36 (2): 246—284.
Productive capacity of locality as a function of soil and climate with particular reference to forest land. Louisiana State University Press, Baton Rouge, La. (USA) pp 192.
1966. *Relationship between the evapotranspiration and spatial distribution of vegetation cover*. Centralny Inst. Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej, Warszawa, stron 41.
O niektórych metodach matematycznych w przyrodniczych badaniach przestrzennych. Biul. Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, z. 40, stron 103.
The problem of a probit measure and index of the potential productive capacity of forest land Sexto Congreso Forestal Mundial (FAO), Madrid — Junio 1966, stron 13.
1967. (Współautorzy: F. R. Humphreys i S. W. Gentle) *Site index as a function of soil and climatic characteristics. A preliminary note based on man-made stands of Pinus radiata in New South Wales, Australia*. World Symp. on man-made forests and their industrial import. Canberra — 14—25 April 1967. PP 10.
Rzut oka na rolę lasu w gospodarce wodnej Polski. Przegląd Geograficzny 39 (3): 519—535.
O pewnych nowych zagadnieniach z pogranicza klimatologii i ekologii roślin w naukach geograficznych w Związku Radzieckim. Przegląd Geograficzny 39 (4): 833—558.
1968. *Notes on growth in stand-compactionness as a function of growth in height*. Ekologia Polska Ser. A 15 (23): 833—841.
 (Współautor J. Olszewski) *Rainfall interception by a forest canopy*. Oikos 19 (2): 345—350 (Dania).
1970. *The problem of a probit measure and index of the potential productive capacity of forest land*. Actas del Sexto Congreso Forestal Mundial. Madrid 1970, p. 1430—1438.
 (Współautor J. Olszewski) *Number and spacing of rainfall-gauges in deciduous forest stand*. Oikos 21: 48—51 (Dania).
1971. *Investigations of the potential productive capacity of forest sites as a function of soil, climate and ecological properties of tree species*. Acta Universitatis Wratislaviensis, Prace Botaniczne, XII:127—151.
Równanie ogiwy (krzywej rozdzielczej) i rozkładu statystycznego podstawowych charakterystyk strukturalnych drzewostanu jednowiekowego. Wiadomości Ekologiczne 17 (2): 170—176.
Wpływ zagęszczenia osobników w zbiorowiskach jednowiekowych i jednogatunkowych na rozmiar ich ciała. Wiadomości Ekologiczne 17 (2): 177—184.
 (Współautorzy: F. R. Humphreys i S. V. Gentl) *Quantitative expression of site-index in terms of certain soil and climate characteristics of Pinus radiata D. Don. plantations in Australia and New Zealand*. Ekologia Polska 12 (22): 295—309.